

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΠΤΩΤΙΚΗΣ ΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ (ΠΤΠΚ) ΚΑΙ Η ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

«...ο πιο σημαντικός νόμος της Πολιτικής Οικονομίας...»

Κ. Μαρξ

«Το αληθινό όριο της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής είναι το ίδιο το κεφάλαιο»

Κ. Μαρξ

Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1. Επανάληψη βασικών σημείων Μαρξιστικής Πολιτικής Οικονομίας Ι.
2. Από τις αξίες στις τιμές παραγωγής. Ζητήματα θεωρητικής και εμπειρικής συζήτησης.
3. Η μαρξική θεωρία για τον ανταγωνισμό και η σχετική μαρξιστική συζήτηση.
4. Η συσσώρευση, η κύκλωση και η περιστροφή του κεφαλαίου.
5. Το εμπορικό και το τοκοφόρο κεφάλαιο.
6. Η συζήτηση γύρω από την παραγωγική και τη μη παραγωγική εργασία. Μαρξικές κατηγορίες και Εθνικοί Λογαριασμοί.
7. Η αναπαραγωγή του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου.
8. **Ο νόμος της Πτωτικής Τάσης του Ποσοστού Κέρδους και η σχετική συζήτηση.**
9. Η μαρξιστική συζήτηση γύρω από τα αίτια της καπιταλιστικής κρίσης.
10. Ο καθαρός κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα.

ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1. Πώς προκύπτει ο νόμος της ΠΤΠΚ ως προϊόν του ενδοκλαδικού ανταγωνισμού;
2. Μπορεί να αναιρεθεί η έκφραση αυτής της τάσης στην πράξη λόγω της δράσης άλλων παραγόντων;
3. Ποιος είναι ο ρόλος της αύξησης της μη παραγωγικής εργασίας στην πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους;
4. Πώς εκφράζεται εμπειρικά ο συγκεκριμένος νόμος κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες στην Ελλάδα;

-
1. Πώς προκύπτει ο νόμος της ΠΤΠΚ ως προϊόν του ενδοκλαδικού ανταγωνισμού;

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΚΛΑΔΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

- **Διακλαδικός Ανταγωνισμός:** Από αυτόν προκύπτει η τάση για εξίσωση των κλαδικών ποσοστών κέρδους μέσω της κίνησης/ροής του κεφαλαίου (νέου και υφιστάμενου) από κλάδο σε κλάδο.
- **Ενδοκλαδικός Ανταγωνισμός:** Διαφοροποίηση της κερδοφορίας ενδοκλαδικά ανάλογα με τη μηχανοποίηση και την παραγωγικότητα κάθε ατομικού κεφαλαίου (με την επικράτηση της χαμηλότερης **κοινής** τιμής προς την οποία τείνουν οι αγοραστές).

Ο νόμος της ΠΤΠΚ προκύπτει από τον ΕΝΔΟΚΛΑΔΙΚΟ ανταγωνισμό

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ: ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ % ΚΕΡΔΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Κλάδος	Αξία	% κέρδους	Μέσο %κέρδους	Τιμή παραγωγής
I. $80\sigma+20\mu+20\upsilon$	120	20	$20+10=30$	$80\sigma+20\mu+30=130$
II. $70\sigma+30\mu+30\upsilon$	130	30	30	$70\sigma+30\mu+30\kappa=130$
III. $60\sigma+40\mu+40\upsilon$	140	40	$40-10=30$	$60\sigma+40\mu+30\kappa=130$
Σύνολα	390			390

ΕΝΔΟΚΛΑΔΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ: ΤΙ ΕΙΔΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΤΕΙ Η ΜΑΡΞΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ;

*«Η μάχη του ανταγωνισμού δίνεται μέσω της μείωσης των τιμών των εμπορευμάτων. Η μείωση των τιμών των εμπορευμάτων εξαρτάται, *ceteris paribus*, από την παραγωγικότητα της εργασίας, που με τη σειρά της εξαρτάται από την κλίμακα της παραγωγής. Επομένως, τα μεγαλύτερα σε μέγεθος κεφάλαια εκτοπίζουν τα μικρότερα».*

Μαρξ, Κεφάλαιο, Ι, Σύγχρονη Εποχή, σελ. 626

Συνεπώς, ο Marx προϋποθέτει μονάδες κεφαλαίου που:

- α) ΔΕΝ είναι ΟΥΤΕ απειροελάχιστα μικρές ΟΥΤΕ λήπτες τιμών.
- β) Εμπλέκονται μεταξύ τους σε άγριο ανταγωνισμό για τη διατήρηση και επέκταση του μεριδίου του στην αγορά με βασικό «όπλο» τη μείωση του μοναδιαίου κόστους (μέσω της μηχανοποίησης) ως μέσο μείωσης των τιμών και εκτοπισμού των ανταγωνιστών τους.
- γ) Είναι αρκετά μεγάλες ώστε να μπορούν να συμπεριφέρονται με αυτόν τον τρόπο.

	Επιχείρηση 1	Επιχείρηση 2	Επιχείρηση 3	Σύνολο κλάδου
L (εργάτες)	200	400	600	1200
C	6000	4000	2000	12000
V	1000	2000	3000	6000
S	1000	2000	3000	6000
V+S = L	2000	4000	6000	12000
C+V (= K)	7000	6000	5000	18000
C+V+S	8000	8000	8000	24000
c' = C/V	600%	200%	66.6%	200%
Q (μονάδες)	600	400	200	1200
c (=C/Q)	10	10	10	12000/1200 = 10
v (=V/Q)	1.66	5	15	6000/1200 = 5
s (=S/Q)	1.66	5	15	6000/1200 = 5
v+s	3.33	10	30	12000/1200 = 10
(c+v) =(C+V)/Q	11.66	15	25	18000/1200 = 15
c+v+s	13.33	20	40	24000/1200 = 20
άμεση τιμή = p = τιμή παραγωγής	20	20	20	24000/1200 = 20
π = [p - (c+v)]	8.33	5	-5	20-15 = 5
Π (= π Q)	5000	2000	-1000	5*1200 = 6000
r = Π/K	5000/7000=71.4%	2000/6000=33.3%	-1000/5000=-20%	6000/18000=33.3%
Π-S	5000-1000=4000	2000-2000=0	-1000-3000=-4000	6000-6000=0

ΕΝΔΟΚΛΑΔΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΑ % ΚΕΡΔΟΥΣ

Η κυριαρχία μίας τιμής στην αγορά σε συνδυασμό με τη διαφορετική δομή κόστους της κάθε επιχείρησης του κλάδου συνεπάγεται ενδοκλαδικές διαφορές στα ποσοστά κέρδους. Συνεπάγεται δηλαδή μία **ιεραρχία ποσοστών κέρδους** με την κάθε επιχείρηση να μην έχει φυσικά μόνιμη και σταθερή θέση εντός αυτής της ιεραρχίας.

Κεφάλαια	P = τιμή	k = μοναδιαίο κόστος	π = μοναδιαίο κέρδος	m = π/p = περιθώριο κέρδους	K/PQ = λόγος κεφαλαίου-προϊόντος	r = m/(K/PQ)
A	30	10	20	20/30 = 0.66	12	0.66/12 = 5.6%
B	30	20	10	10/30 = 0.33	10	0.33/10 = 3.3%

Ο ΕΝΔΟΚΛΑΔΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Μαρξική Θεωρία	Κεφαλαιοποίηση-Κόστος	Κερδοφορία	Τιμές
Ενδοκλαδικός Ανταγωνισμός	Ανταγωνισμός μέσω συσσώρευσης και τεχνολογικής προόδου: Άνοδος λόγος κεφαλαίου–προϊόντος -----> ψηλότερη παραγωγικότητα -----> χαμηλότερο μοναδιαίο κόστος ----> υψηλότερο ποσοστό κέρδους	Ιεραρχία στα ποσοστά κέρδους. Διαχρονική διαφοροποίηση και μεταβολή στην ιεραρχία των ποσοστών κέρδους.	Διαδικασία σύγκλισης προς την χαμηλότερη κοινή τιμή

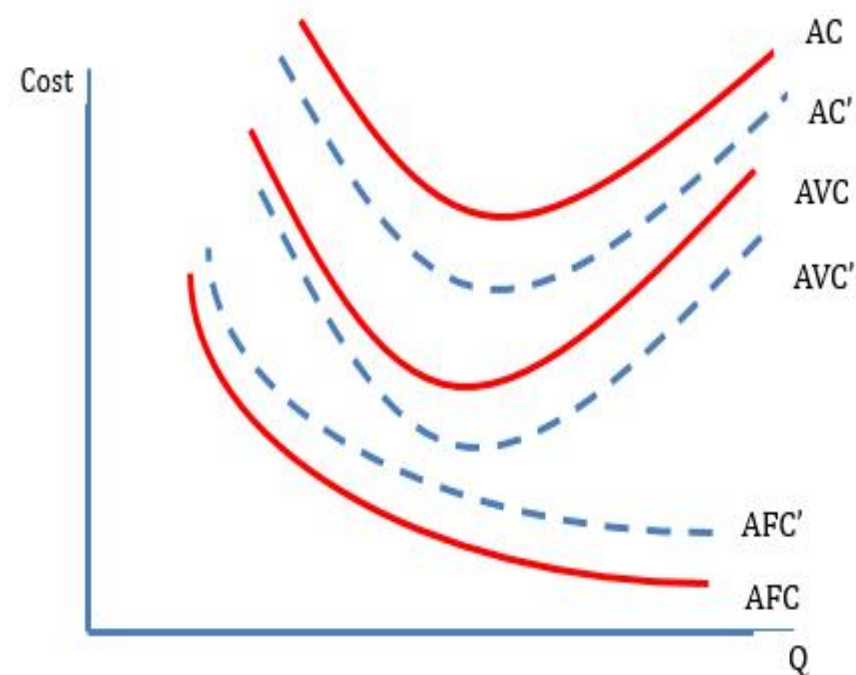
Η ΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

1. Το κεφάλαιο είναι αυτοαυξανόμενη αξία με απεριόριστη επιθυμία για απόσπαση υπεραξίας και κέρδους.
2. Σε αυτή του την προσπάθεια, κάθε επιμέρους κεφάλαιο έρχεται σε αντίθεση **α)** με τους εργαζόμενους του (με στόχο τη μεγαλύτερη δυνατή απόσπαση υπεραξίας από αυτούς) και **β)** με τα άλλα ανταγωνιστικά κεφάλαια στον κλάδο (για τη διασφάλιση όσο το δυνατόν μεγαλύτερων μεριδίων αγοράς, άρα και κερδών).
3. Σε ενδοκλαδικό επίπεδο, αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της προσπάθειας αύξησης της παραγωγικότητας και μείωσης του μοναδιαίου κόστους και της τιμής των εμπορευμάτων, δηλαδή μέσω της μείωσης της ατομικής αξίας του εμπορεύματος κάτω από την κοινωνική (κλαδική)-ρυθμιστική αξία.
4. Η παραγωγικότητα μπορεί να αυξηθεί **α)** είτε με την εισαγωγή νέας τεχνολογίας, **β)** είτε με την αύξηση της διάρκειας και της έντασης απασχόλησης της εργασίας. Το (β) όμως προσκρούει σε φυσικά και κοινωνικά όρια ενώ το (α) δεν γνωρίζει κανένα όριο αύξησης.
5. Συνεπώς, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και η μείωση του μοναδιαίου κόστους παραγωγής επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της *μηχανοποίησης* της παραγωγής (αύξηση λόγου «μηχανές/εργάτες»), με λίγα λόγια μέσω της αύξησης της τεχνικής σύνθεσης του κεφαλαίου.

Η ΚΕΦΑΛΑΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΜΕ ΟΡΟΥΣ ΤΗΣ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

6. Η μηχανοποίηση της παραγωγής οδηγεί και σε κεφαλαιοποίηση της παραγωγής (αύξηση λόγου «σταθερό ή πάγιο κεφάλαιο προς μονάδες καθαρού προϊόντος»). Η αύξηση της κεφαλαιοποίησης εκφράζεται είτε σε πραγματικούς-φυσικούς όρους με την αύξηση του λόγου «σταθερό (πάγιο) κεφάλαιο προς καθαρό προϊόν» (K/Y) είτε σε αξιακούς όρους με την αύξηση του λόγου «αξία σταθερού κεφαλαίου προς νέα παραγόμενη αξία» (C/L).

Σε νεοκλασικούς όρους, αυτή η τεχνολογική αλλαγή και η κεφαλαιοποίηση της παραγωγής εκφράζεται, καταρχάς, με την αύξηση του AFC και, στη συνέχεια, τη μείωση του AFC και του ATC :

$$\text{Capital-output ratio} \Rightarrow \uparrow AFC = \uparrow \frac{C(\text{apital})}{Y(\text{Output})} = \frac{K}{Y} \Rightarrow \uparrow \frac{\frac{K}{N}}{\frac{Y}{N}}$$

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ %ΚΕΡΔΟΥΣ ΓΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

$$r = \frac{S(\Pi)}{C + V} \rightarrow \frac{S(\Pi)}{C_f + \frac{C_c + V}{n}} \rightarrow \frac{S(\Pi)}{C_f} = \frac{\Pi}{K}$$

r = rate of profit

S = surplus value

Π = profit

C = constant capital

V = annual flow of variable capital

$C_f = K$ = constant fixed capital

C_c = annual flow of constant circulating capital

$C_c + V$ = circulating capital

n = number of turnovers

As a result of the technical change the period of production becomes smaller and the number of turnovers, n , increases. Thus, the ratio $(C_c + V)/n$ decreases and approaches zero.

ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΤΟ % ΚΕΡΔΟΥΣ ΟΤΑΝ ΑΥΞΑΝΕΤΑΙ Η ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ;

$$r = \frac{S}{c+v}$$

Με σταθερό % υπεραξίας και σταθερό ποσό προκαταβεβληθέντος κεφαλαίου σε έναν κλάδο έχουμε π.χ.:

C+V+S:

$$60+40+40=140$$

$$70+30+30=130$$

$$80+20+20=120$$

$$90+10+10=110$$

....

r=S/(C+V):

$$r=40\%$$

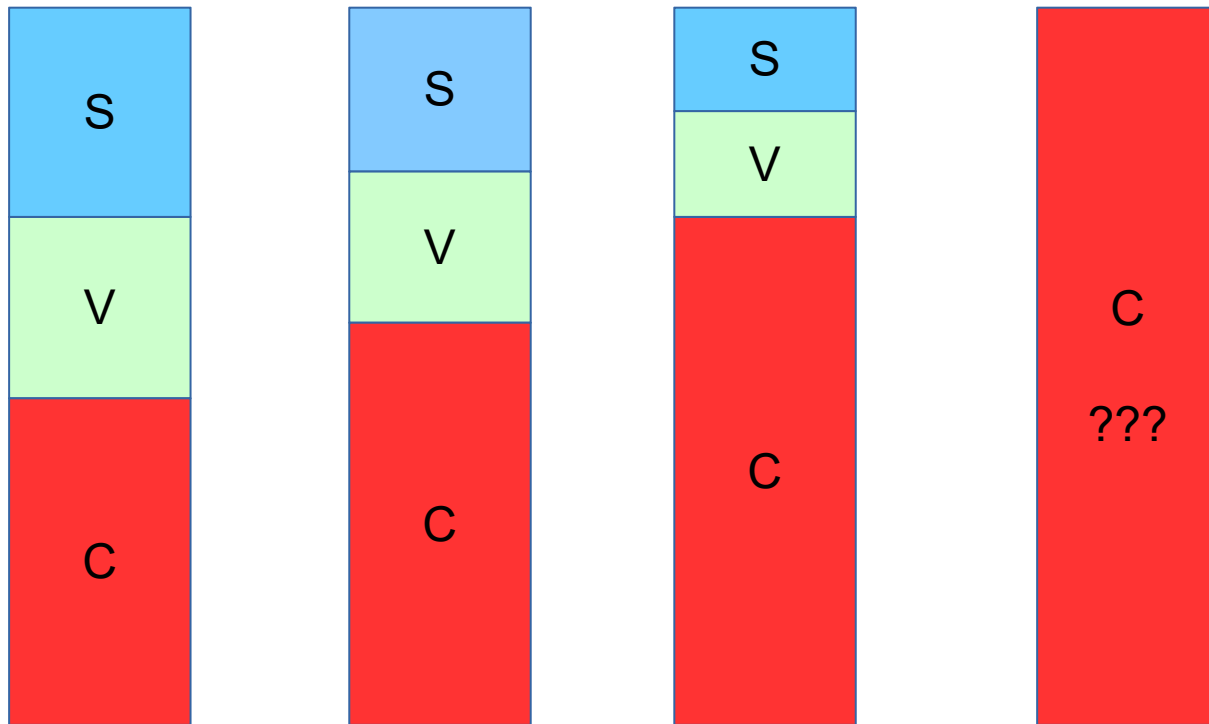
$$r=30\%$$

$$r=20\%$$

$$r=10\%$$

....

ΑΥΤΟΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑΣ

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΠΤΠΚ ΩΣ ΑΝΑΓΚΑΙΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΗΣ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗΣ

- **Νόμος της αξίας:** Μόνο η εργασία δημιουργεί αξία.
- **Νόμος της συσσώρευσης:** Διαχρονικά οι καπιταλιστές θα αυξάνουν τη συσσώρευση κεφαλαίου και αυτή η αύξηση θα παίρνει τη μορφή μίας πιο γρήγορης αύξησης της αξίας των μέσων παραγωγής σε σχέση με την αξία της εργατικής δύναμης, δηλαδή με αυξημένη οργανική σύνθεση κεφαλαίου.

- **Νόμος της ΠΤΠΚ:** Οι δύο προηγούμενοι νόμοι δημιουργούν μία αντίφαση ανάμεσα στην αυξημένη παραγωγικότητα της εργασίας και στην πτωτική κερδοφορία του κεφαλαίου. Αυτή η αντίθεση επιλύεται με τις περιοδικές κρίσεις της καπιταλιστικής παραγωγής και επένδυσης και μακροχρόνια με την ανατροπή του καπιταλισμού.

-
2. Μπορεί να αναιρεθεί η έκφραση αυτής της τάσης στην πράξη λόγω της δράσης άλλων παραγόντων;

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ «ΣΠΡΩΧΝΟΥΝ» ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΤΙΘΕΤΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΤΠΚ

$$r = \frac{s}{c+v} = \frac{\frac{s}{v}}{\frac{c}{v} + 1}$$

1. Η αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης των εργατών.
2. Συμπίεση του μισθού της εργασίας κάτω από την αξία της εργατικής δύναμης.
3. **Φθίναιμα των στοιχείων του σταθερού κεφαλαίου.**
4. Η αύξηση της ταχύτητας περιστροφής του κεφαλαίου.
5. Το εξωτερικό εμπόριο.

} $\frac{s}{v}$ ↑

$\frac{c}{v}$ ↓

1) ΜΠΟΡΕΙ Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΝΑ ΥΠΕΡΚΕΡΝΑ ΣΤΑΘΕΡΑ ΤΗΝ ΒΑΣΙΚΗ ΤΑΣΗ;

- «Δύο εργάτες που εργάζονται 12 ώρες την ημέρα, δεν μπορούν να δώσουν την ίδια μάζα υπεραξίας που δίνουν 24 εργάτες που εργάζονται μόνο 2 ώρες ο καθένας ακόμα κι αν μπορούσαν να ζουν με τον αέρα μόνο και δεν θα χρειάζονταν επομένως να εργαστούν καθόλου για τον εαυτό τους. Έτσι, λοιπόν, η ισοστάθμιση του μειωμένου αριθμού των εργατών με την αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας έχει ορισμένα αξεπέραστα όρια. Γι' αυτό μπορεί βεβαίως να επιβραδύνει την πτώση του ποσοστού του κέρδους, όχι όμως και να την εξαλείψει».

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 1

Πριν τη μηχανοποίηση

- Έστω ότι αρχικά για κάθε 1 εκ. ευρώ προκαταβεβλημένο κεφάλαιο, υπάρχουν 5 εργάτες, ο καθένας από τους οποίους παρέχει 5 ώρες υπερεργασία.
- Τότε, η συνολική υπερεργασία είναι $5 \times 5 = 25$ ώρες.

Μετά τη μηχανοποίηση

- Έστω τώρα ότι, ως συνέπεια της ,μηχανοποίησης, οι εργάτες μειωνονται στον 1 εργάτη ανά 1 εκ. ευρώ προκαταβεβλημένου κεφαλαίου.
- Τότε η συνολική υπερεργασία πέφτει αναγκαστικά, αφού και καθόλου να μην πληρώνεται και να δουλεύει όλη τη μέρα, μπορεί να παράγει το πολύ 24 ώρες υπερεργασία.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ KLIMAN ET AL:

- The Unmaking of Marx's Capital: Heinrich's Attempt to Eliminate Marx's Crisis Theory, p.9:
- Let us suppose that, in a given year, a nation's advanced (invested) capital is 100 and the value added by labour in each year is 10, measured in some suitable unit such as trillions of dollars or millions of labour-years.⁷ Let us further suppose that the rate of surplus-value is 100%, so that variable capital (wages) and surplus-value (profit) both equal 5. The actual rate of profit is then $5/100 = 5\%$. However, the rate of profit could be increased by exploiting labour more. What, then, is the maximum rate of profit that could be achieved? Clearly, 10%, which would occur if no wages were paid at all, and the whole value added of 10 accrued to the capitalists as profit.
- Now suppose that, in the course of accumulation, the number of workers employed per 100 units of advanced capital, and thus the value added by labour, falls from 10 to 5. If the rate of surplusvalue remains unchanged at 100%, then wages and profit each fall from 5 to 2.5 and the actual rate of profit falls to $2.5/100 = 2.5\%$. This fall can again be offset by a rising rate of surplusvalue—but just barely. The maximum possible rate of profit is now $5/100 = 5\%$. The best that can be achieved by raising the rate of exploitation is to get back to the status quo ante. And if the number of workers employed per 100 units of advanced capital now falls to 4, no possible increase in the rate of exploitation can restore it. The maximum possible rate of profit falls to $4/100 = 4\%$.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 2

Labour units	c	v	s needed for ROP = 33.3%	ROP	OCC	Hours per unit of labour	Rate of surplus value
5	\$40(=40h)	\$20(=20h)	20h	33.3%	2	40/5=8	100%
4	\$48(=48h)	\$16(=16h)	21.3h	33.3%	3	37.3/4=9.3	133.1%
3	\$56(=56h)	\$12(=12h)	22.6h	33.3%	4.6	34.6/3=11.5	188.3%
2	\$64(=64h)	\$8(=8h)	23.9h	33.3%	8	31.9/2=15.9	298.7%
1	\$72(=72h)	\$4(=4h)	25.3h	33.3%	18	29.3/1=29.3	632.5%

C = constant capital; v = variable capital; s = surplus value; ROP = rate of profit; OCC organic composition of capital.

2) ΜΠΟΡΕΙ Η ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΑΘΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΝΑ ΑΝΑΙΡΕΙ ΣΤΑΘΕΡΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΩΣ ΤΗΝ ΠΤΠΚ;

- a) Καταρχάς, αν ο ρυθμός αύξησης των χρησιμοποιούμενων στοιχείων του σταθερού κεφαλαίου αυξάνεται πιο γρήγορα από το ρυθμό μείωσης της αξίας της κάθε μονάδας του, το συνολικό σταθερό κεφάλαιο συνεχίζει να αυξάνεται.
- b) Ακόμα, όμως, κι αν υποθέσουμε ότι πέφτει η συνολική αξία του σταθερού κεφαλαίου, αυτό συμβαίνει ετεροχρονισμένα σε σχέση με την άνοδο της αξιακής (οργανικής) σύνθεσης με συνέπεια να μην μπορεί να κυριαρχήσει. Δηλαδή, ενώ η σχετική αύξηση του σταθερού κεφαλαίου (σχετικά με το μεταβλητό) επέρχεται άμεσα με την επένδυση στην πιο παραγωγική μέθοδο, η ενδεχόμενη μείωση της αξίας του C επέρχεται μόνο αφότου έχει ολοκληρωθεί η παραγωγική διαδικασία με την πιο παραγωγική μέθοδο. Όταν όμως συμβεί αυτό, η τεχνική σύνθεση θα έχει ανέβει κι άλλο, με συνέπεια η άνοδος της οργανικής σύνθεσης να αποτελεί ένα «κινούμενο στόχο» για τη μείωση του C.

ΕΝΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΜΕ 3 ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ

Έστω ότι την πρώτη περίοδο, για κάθε 100 μονάδες πρώτης ύλης (που η κάθε μία κοστίζει 1€) παράγονται 100 μονάδες προϊόντος και 100€ νέας αξίας και ότι $s'=100\%$. Έστω επίσης ότι κάθε χρονιά διπλασιάζεται η παραγωγικότητα και έστω ότι αυτή η αύξηση εκφράζεται μόνο στην αξία των στοιχείων του σταθερού κεφαλαίου.

Ατομική αξία προϊόντος

$$1. \frac{100c+100_{(V+S)}}{100} = 2\text{€}$$

$$2. \frac{200c+100_{(V+S)}}{200} = 1.5\text{€ (75\% της προηγούμενης αξίας)}$$

$$3. \frac{(400*0.75)c+100_{(V+S)}}{400} = 1\text{€}$$

Αξιακή σύνθεση

$$1. \frac{100}{50} = 2$$

$$2. \frac{200}{50} = 4$$

$$3. \frac{300}{50} = 6$$

ΓΙΑΤΙ ΛΟΙΠΟΝ Ο ΜΑΡΞ ΠΡΟΧΩΡΗΣΕ ΣΕ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΘΕΤΩΝ ΤΑΣΕΩΝ;

- Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας είναι η μόνιμα δρώσα τάση στον καπιταλισμό, δεν γνωρίζει όρια και έχει συγκεκριμένη έκφραση στον «κινητήρα» αυτού του τρόπου παραγωγής, στο ποσοστό κέρδους. Οι παράγοντες που «σπρώχνουν» προς την αντίθετη κατεύθυνση από την ΠΤΠΚ δεν έχουν τον ίδιο βαθμό δομικότητας και συνεπώς είτε δεν έχουν σταθερή επίδραση είτε αυτή η επίδραση χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένα ποσοτικά όρια.
- Οι αντεπιδρώντες παράγοντες έχουν συγκεκριμένα περιθώρια κίνησης και αντεπίδρασης. Δεν μπορούν να κυριαρχήσουν ποσοτικά επί του νόμου.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΕΠΙΔΡΩΝΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΜΕ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Στις επόμενες διαφάνειες θα αποδείξουμε μαθηματικά τα εξής:

1. Η μηχανοποίηση της παραγωγής πράγματι αυξάνει το ποσοστό υπεραξίας (γεγονός που τείνει να αυξάνει το ποσοστό κέρδους)
2. Η αξιακή σύνθεση του κεφαλαίου αυξάνει αναγκαστικά περισσότερο από το ποσοστό υπεραξίας.
3. Το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι η ΠΤΠΚ.

1) Η ΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΑΥΞΑΝΕΙ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ

- Η διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού υπεραξίας, δηλαδή του τρόπου διανομής του νέου προϊόντος ανάμεσα σε εργασία και κεφάλαιο, εξαρτάται από τους σχετικούς ρυθμούς μεταβολής της παραγωγικότητας της εργασίας και του πραγματικού μισθού:

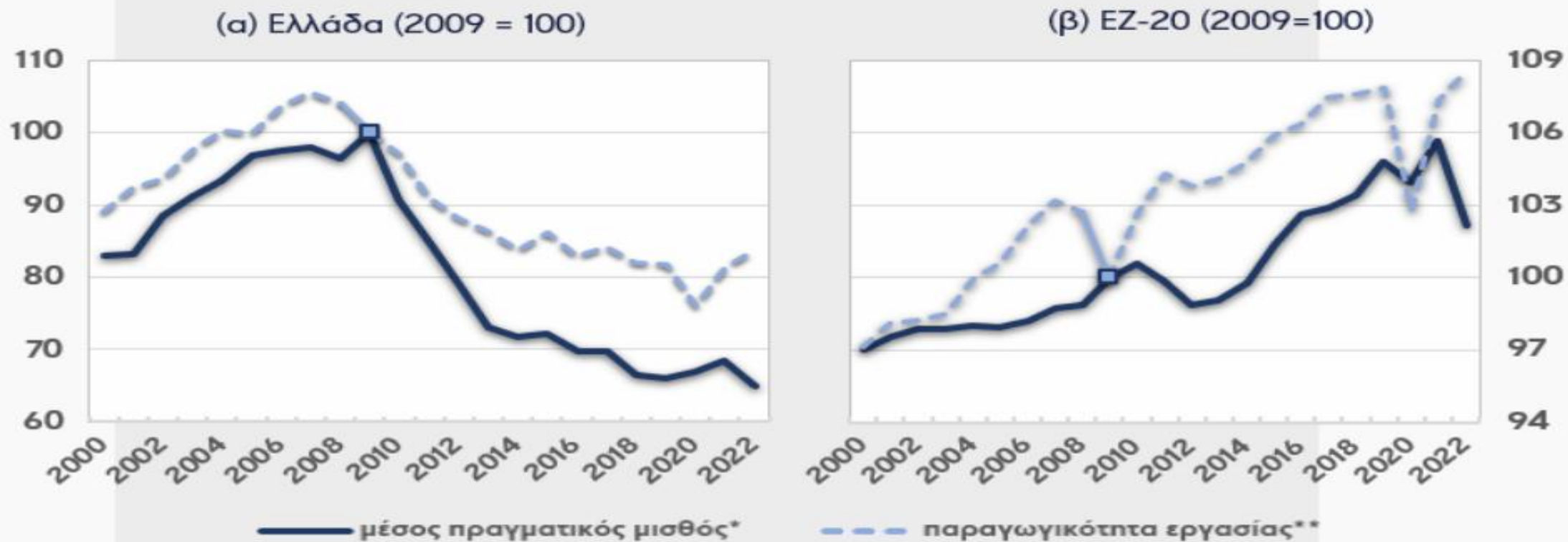
$$\frac{S}{V} = \frac{Y - V}{V} = \frac{\frac{Y}{N} - \frac{V}{N}}{\frac{V}{N}} = \frac{y - w}{w}$$

όπου $Y = V + S$ = συνολική νέα αξία, N = αριθμός εργατών, y = παραγωγικότητα της εργασίας και w = μέσος πραγματικός μισθός.

- Η δομή των καπιταλιστικών σχέσεων ιδιοκτησίας και παραγωγής και η μόνιμη παρουσία του εφεδρικού στρατού εργασίας δεν επιτρέπουν αυξήσεις του πραγματικού μισθού συστηματικά μεγαλύτερες από την αύξηση της παραγωγικότητας.
- Το ποσοστό της υπεραξίας έχει την τάση να αυξάνεται διαχρονικά γιατί η αύξηση της παραγωγικότητας υπερκερνά την αύξηση του πραγματικού μισθού.

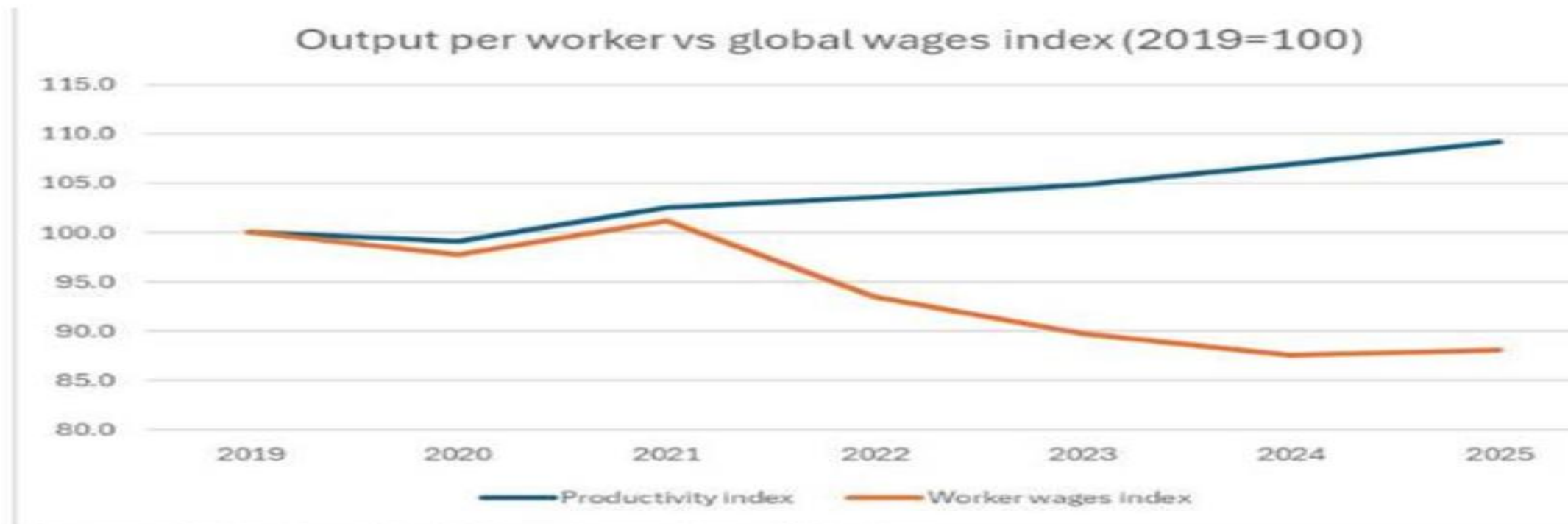
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΜΙΣΘΟΙ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ

Σχήμα 3: Παραγωγικότητα και μισθοί στην Ελλάδα και την ΕΖ-20

*βάσει ΕνΔΤΚ, **πραγματικό ΑΕΠ ανά απασχολούμενο.
Πηγές: Eurostat, Eurobank Research

ΜΙΣΘΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ

Source: Author's calculations based on ILO data.

Πηγή: Michael Roberts blog, "Shortages, inflation and stagnation"

2) Η ΑΞΙΑΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΑΥΞΑΝΕΤΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ

- Είδαμε ότι το C/L (ή το K/Y σε φυσικούς όρους) αυξάνεται με τη μηχανοποίηση της παραγωγής.
- Η αύξηση του λόγου C/L συνεπάγεται την αύξηση της αξιακής σύνθεσης του κεφαλαίου (C/V), καθώς ο λόγος C/L αποτελεί το κάτω όριο του C/V (όταν $S=0$) με δεδομένο ότι $L=V+S$:

$$\frac{C}{V} = \frac{C L}{L V} = \frac{C V + S}{L V} = \frac{C}{L} \left(1 + \frac{S}{V}\right)$$

- Άρα, η οργανική σύνθεση κεφαλαίου αυξάνεται παρά την αύξηση του ποσοστού υπεραξίας- πάντα όταν αυξάνεται ο λόγος σταθερού κεφαλαίου προς νέα αξία (C/L).
- Συνεπώς, το κρίσιμο σημείο είναι η αύξηση του C/L . Αν αυξάνεται το C/L –που αυξάνεται εξορισμού λόγω της μηχανοποίησης της παραγωγής- τότε αυξάνεται ΟΠΩΣΔΗΠΟΤΕ και η οργανική σύνθεση κεφαλαίου.

3) ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ ΠΕΦΤΕΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΑ (ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΡΡΟΠΗ ΑΝΟΔΟ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ)

- Συνεπώς, όταν το C/L αυξάνεται –και με δεδομένο ότι και το S/V αυξάνεται-, το C/V (δηλαδή η αξιακή σύνθεση κεφαλαίου) αυξάνεται ακόμα πιο γρήγορα, άρα το ποσοστό κέρδους πέφτει αφού:

$$r = \frac{s}{c + v} = \frac{\frac{s}{v}}{\frac{c}{v} + 1}$$

Αναγκαία και ικανή συνθήκη λοιπόν για την πτώση του % κέρδους είναι η αύξηση στο λόγο σταθερού κεφαλαίου ανά μονάδα προϊόντος (C/L)

-
3. Ποιος είναι ο ρόλος της αύξησης της μη παραγωγικής εργασίας στην πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους;

ΓΕΝΙΚΟ ΜΑΡΞΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ

- Το γενικό μαρξικό ποσοστό κέρδους (R) αποτυπώνει τη σχέση ανάμεσα στη συνολική υπεραξία και το επενδυμένο κεφάλαιο: $R=S/K$:

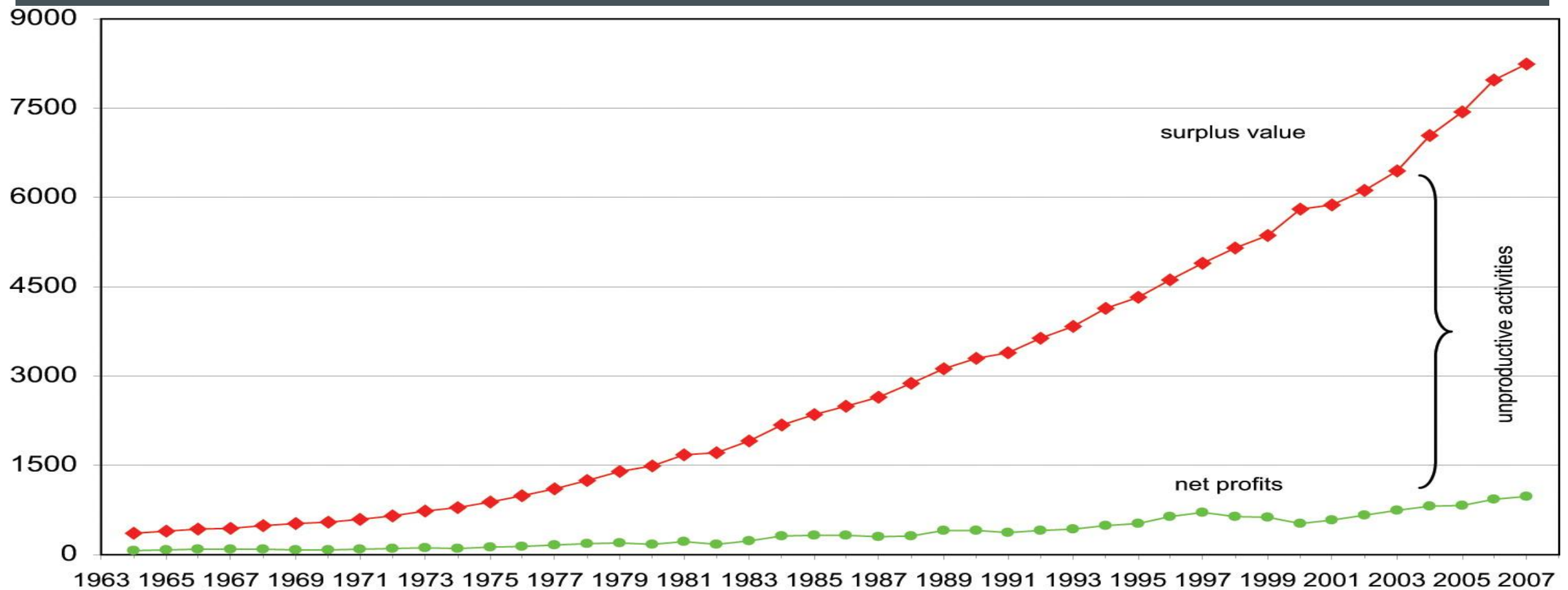
$$\downarrow R = \frac{S}{C(K)} = \frac{S}{L(Y)} \frac{L(Y)}{C(K)} = \frac{\frac{S}{V}}{\frac{Y}{V} + \frac{S}{V}} \frac{Y}{K} = \boxed{\frac{\frac{S}{V}}{1 + \frac{S}{V}}} \frac{Y}{K} \xrightarrow{1} \downarrow$$

$$\downarrow \frac{Y}{K} = \frac{\frac{Y}{N}}{\frac{K}{N}} = \frac{y}{\frac{K}{N}} \uparrow$$

- Το καθαρό ποσοστό κέρδους (r) αποτυπώνει τη σχέση ανάμεσα σε εκείνο το τμήμα της υπεραξίας που παραμένει στις παραγωγικές δραστηριότητες που παράγουν υπεραξία και το επενδυμένο κεφάλαιο: $R = (S-U) / K$, όπου U = μη παραγωγικά έξοδα:

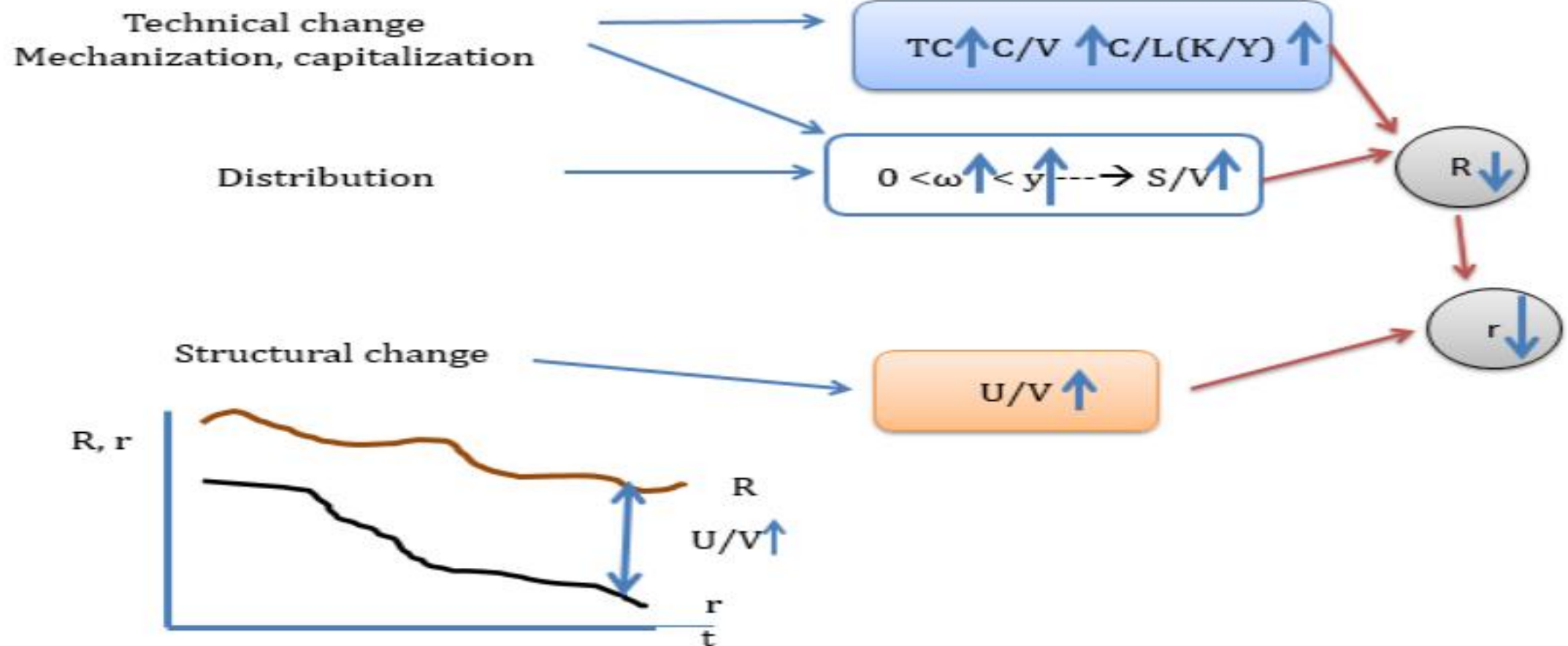
$$\downarrow r = \frac{\Pi}{K} = \frac{S-U}{K} = \frac{\frac{S}{V} - \frac{U}{V}}{K/V} = \downarrow R - \frac{U}{K} \uparrow$$

ΥΠΕΡΑΞΙΑ, ΚΑΘΑΡΑ ΚΕΡΔΗ ΚΑΙ ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Πηγή: Paitarides D, Tsoulfidis L., 2011, "The Growth of Unproductive Activities, the Rate of Profit, and the Phase-Change of the U.S. Economy," Review of Radical Political Economics, Vol. 44, Issue 2

Η ΤΑΣΗ ΠΤΩΣΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΜΑΡΕΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΝΟΜΟ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΑΝΤΕΠΙΔΡΩΝΤΕΣ ΠΑΡΓΟΝΤΕΣ

- **Δύο απόψεις:** Ο νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους λειτουργεί παρά τη δράση των «αντεπιδρώντων παραγόντων» (“counteracting factors”) ή εμφανίζεται μόνο όταν απομονωθεί η επίδρασή τους;
- Στην **πρώτη** περίπτωση (Mandel, 1975, Shaikh, 1987, Rosdolsky, 1977) έχουμε ιεραρχία τάσεων όπου κάποια τάση (η κεφαλαιοποίηση της παραγωγής) αναδεικνύεται ως κυρίαρχη («νόμος») απέναντι στις άλλες κυριαρχούμενες τάσεις (όπως είναι η-με διάφορους τρόπους-αύξηση της εκμετάλλευσης ή/και μείωση της αξίας των στοιχείων του παγίου κεφαλαίου) και αναγκαστική εμφάνιση της λειτουργίας του νόμου στη συγκεκριμένη οικονομική πραγματικότητα.
- Στη **δεύτερη** περίπτωση (Fine and Harris, 1979, Foley, 1986) οι διάφορες τάσεις θεωρούνται περίπου ισότιμες σε ένταση και επίδραση και δεν είναι προκαθορισμένο ποια θα επικρατήσει σε κάθε χρονική συγκυρία (indeterminate outcome).
- Οικονομετρική βιβλιογραφία on the falling rate of profit: Nordhaus (1974), Feldstein and Summers (1977), Michl (1988), Basu and Manolacos (2012), Maniatis and Passas (2015).

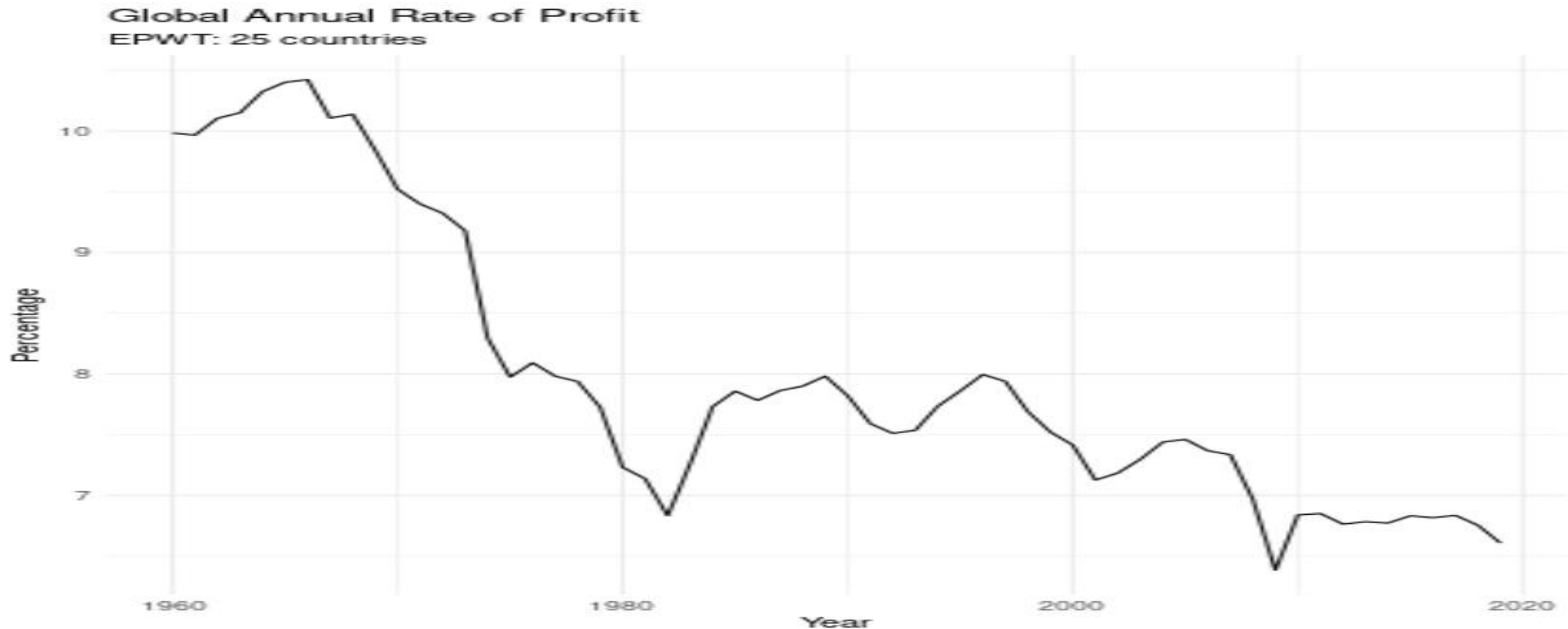
-
4. Πώς εκφράζεται εμπειρικά ο συγκεκριμένος νόμος κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες παγκοσμίως και στην Ελλάδα;

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΤΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ «ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ» % ΚΕΡΔΟΥΣ (MICHAEL ROBERTS)

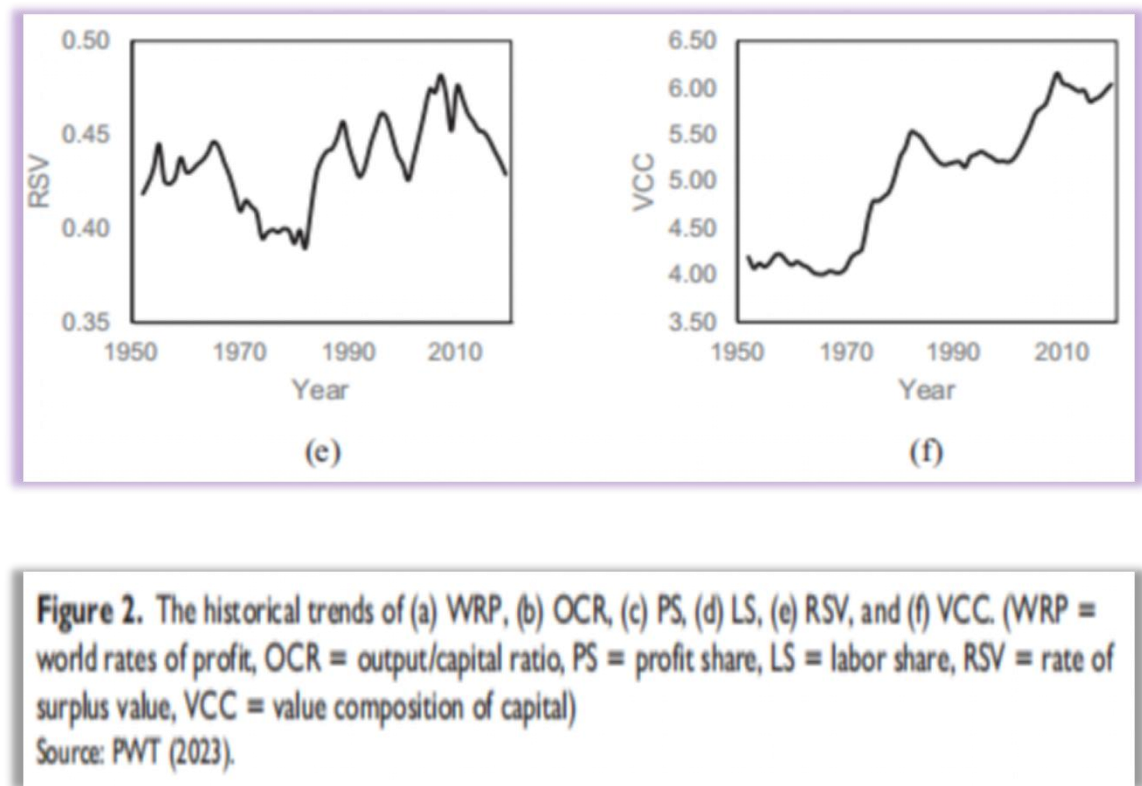
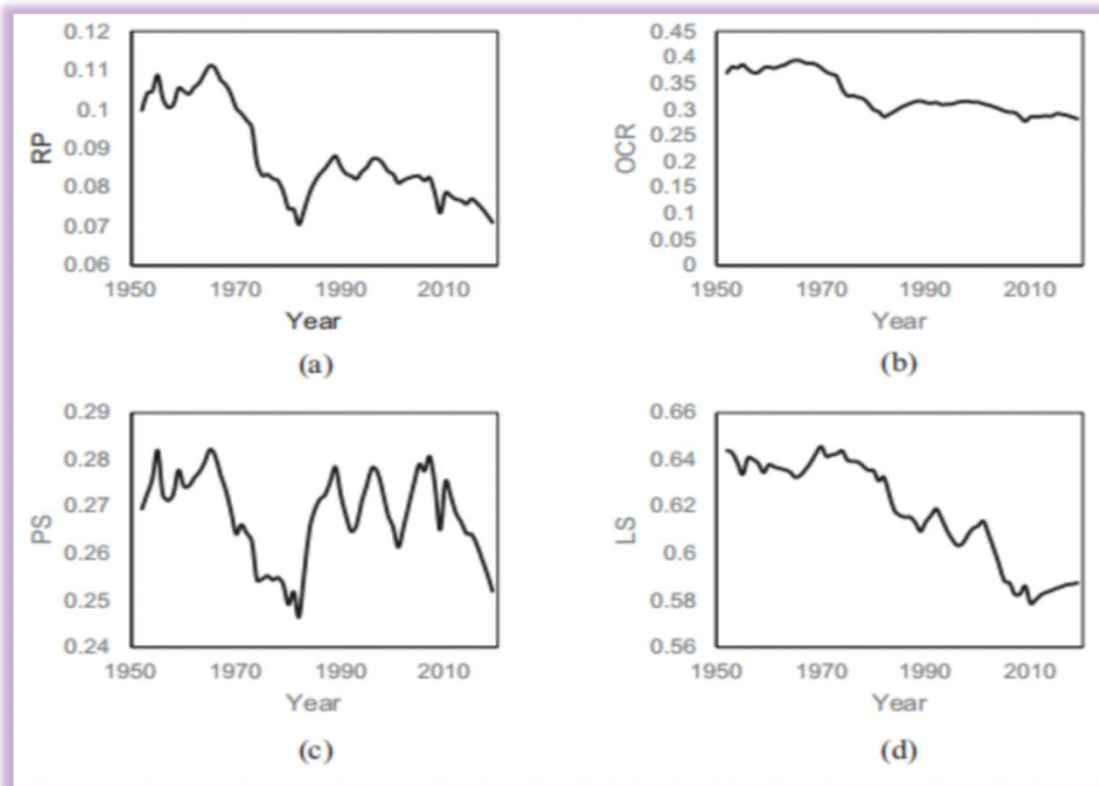
Πηγή: <http://reparti.free.fr/mrprofit720.pdf>

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΤΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ «ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ» % ΚΕΡΔΟΥΣ (BASU ET AL)

Basu, Deepankar; Huato, Julio; Jauregui, Jesus Lara; Wasner, Evan, 2026, "World Profit Rates, 1960-2019", Working Paper, University of Massachusetts, Amherst

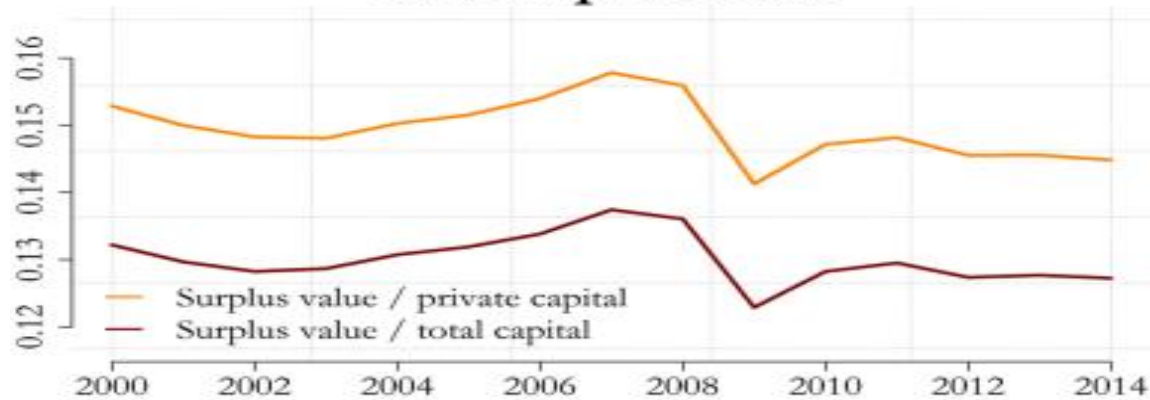
Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΑΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ

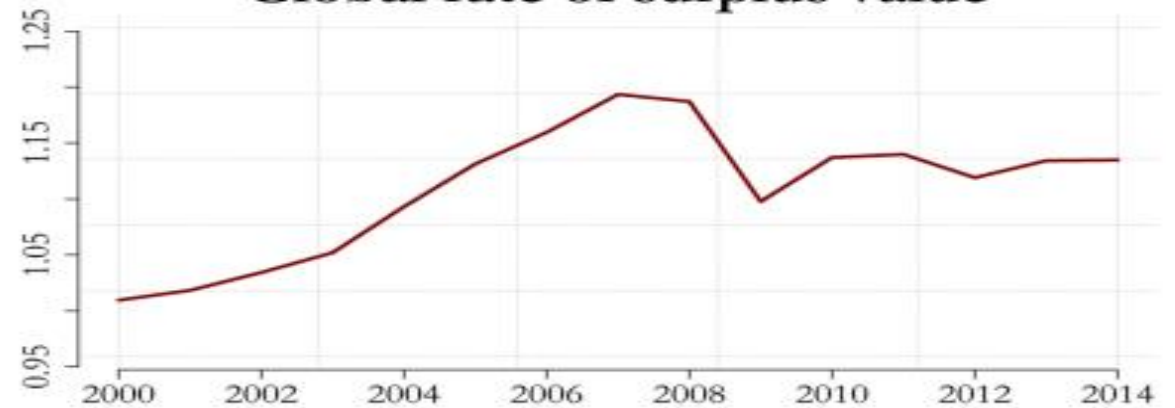
Πηγή: Karambakhsh P., 2026, Measuring the World Rate of Profit: A Marxist Approach, Review of Radical Political Economics, OnlineFirst, p. 13

T. ROTTA & R. KUMAR, “WAS MARX RIGHT? DEVELOPMENT AND EXPLOITATION IN 43 COUNTRIES 2000-2014”, STRUCTURAL CHANGE AND ECONOMIC DYNAMICS, 69 (2024), 213-223.

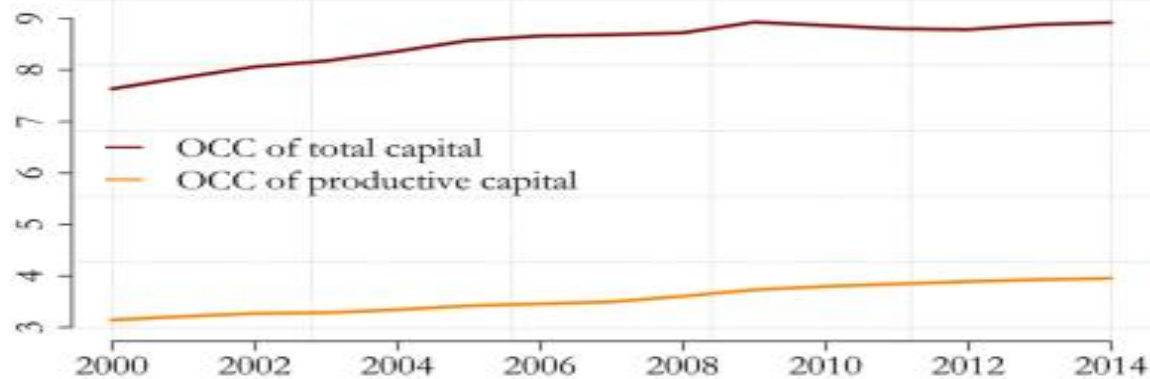
Global profit rate

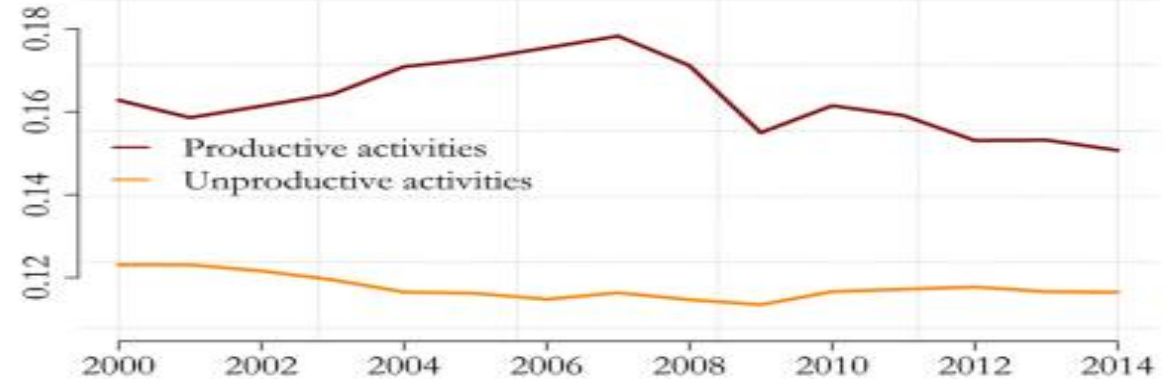
Global rate of surplus value

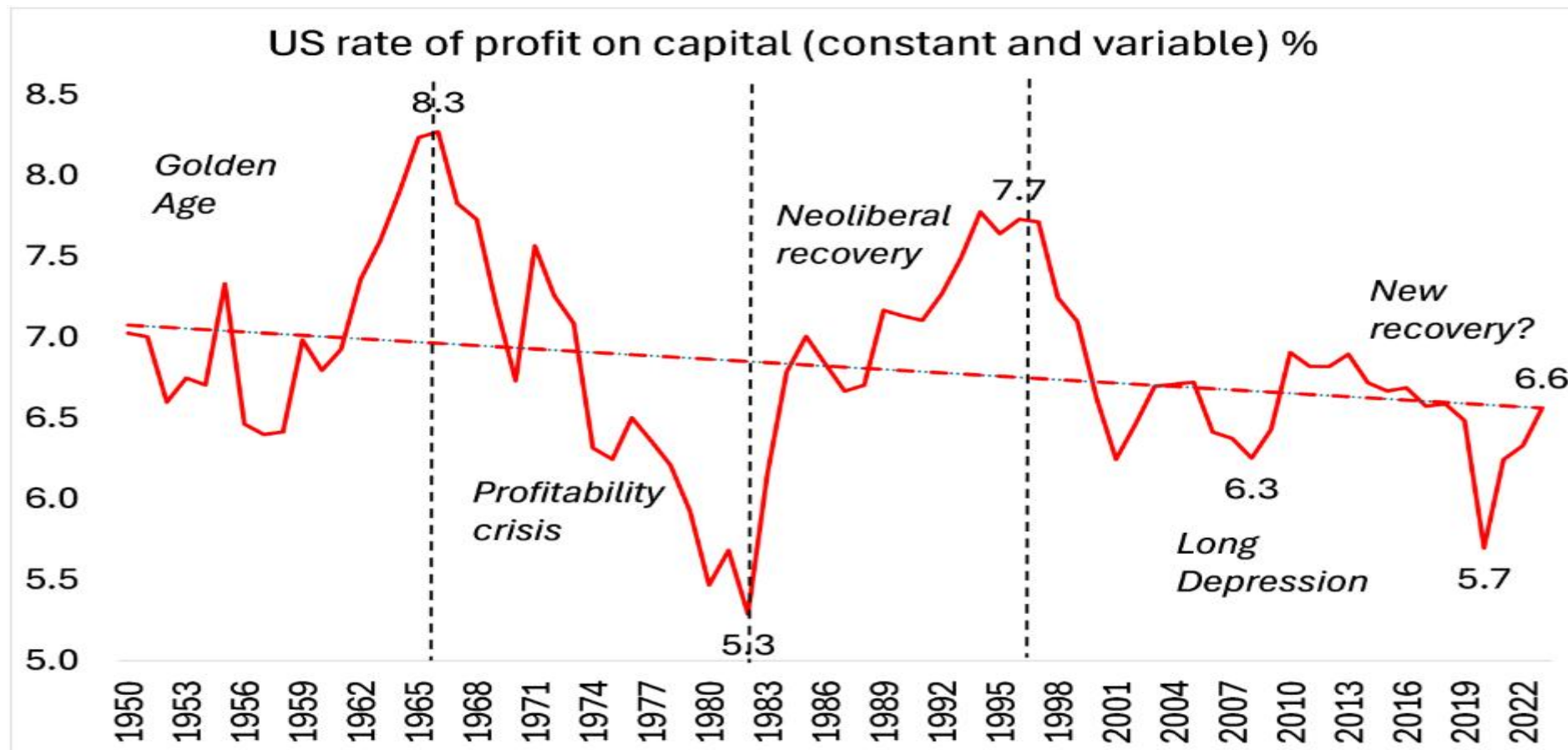
Global organic composition of capital

Global net profit over capital stock

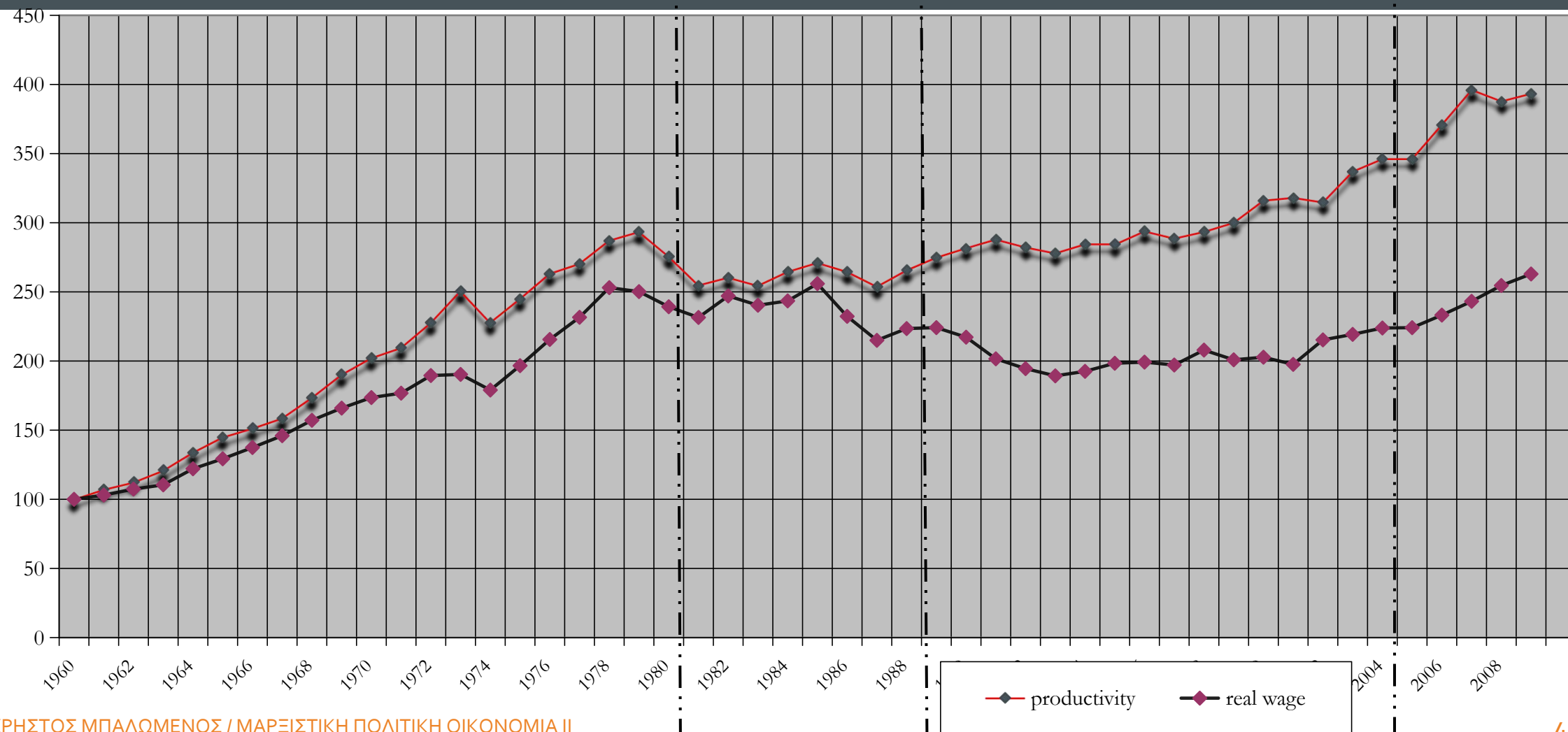

ΤΟ % ΚΕΡΔΟΥΣ ΣΤΙΣ ΗΠΑ, 1950-2023

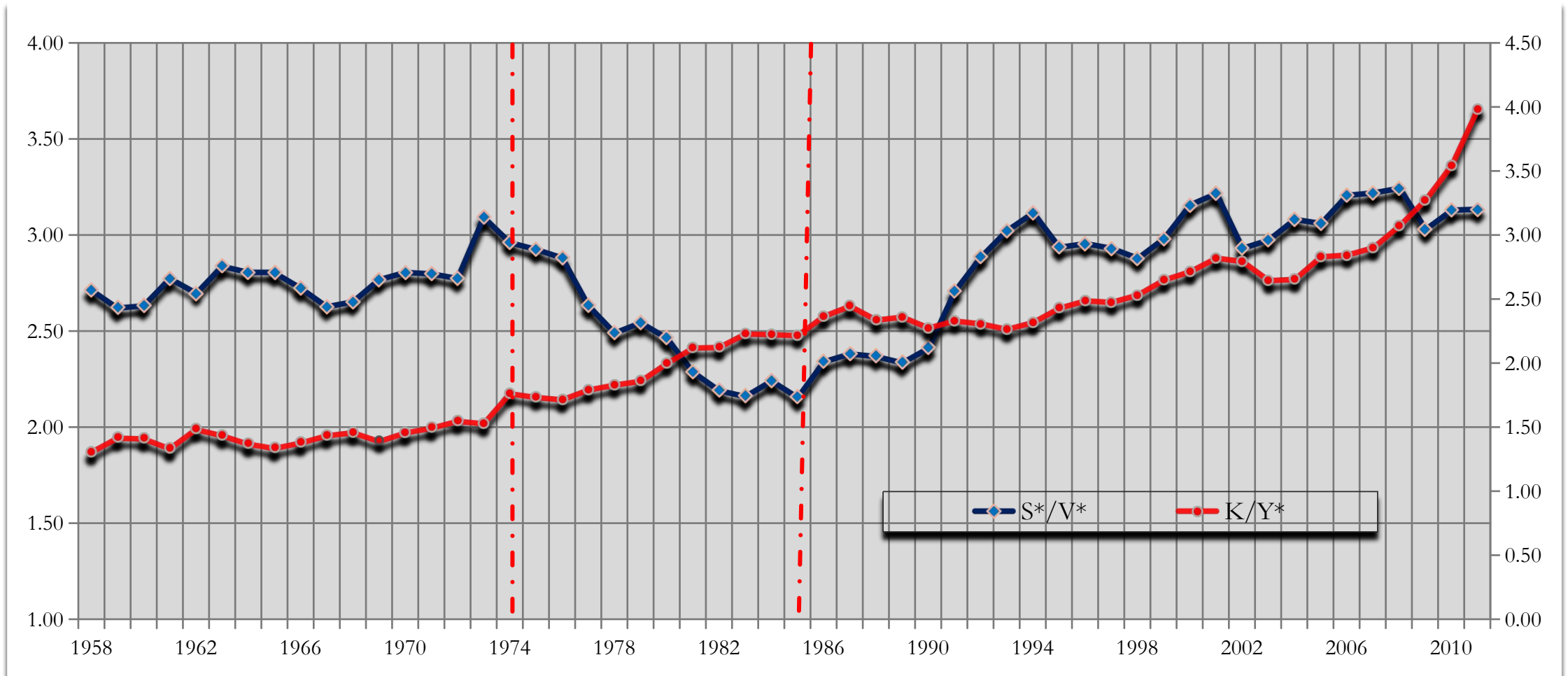

Πηγή: Michael Roberts blog (<https://thenextrecession.wordpress.com/2026/04/05/measuring-a-world-rate-of-profit-again/>)

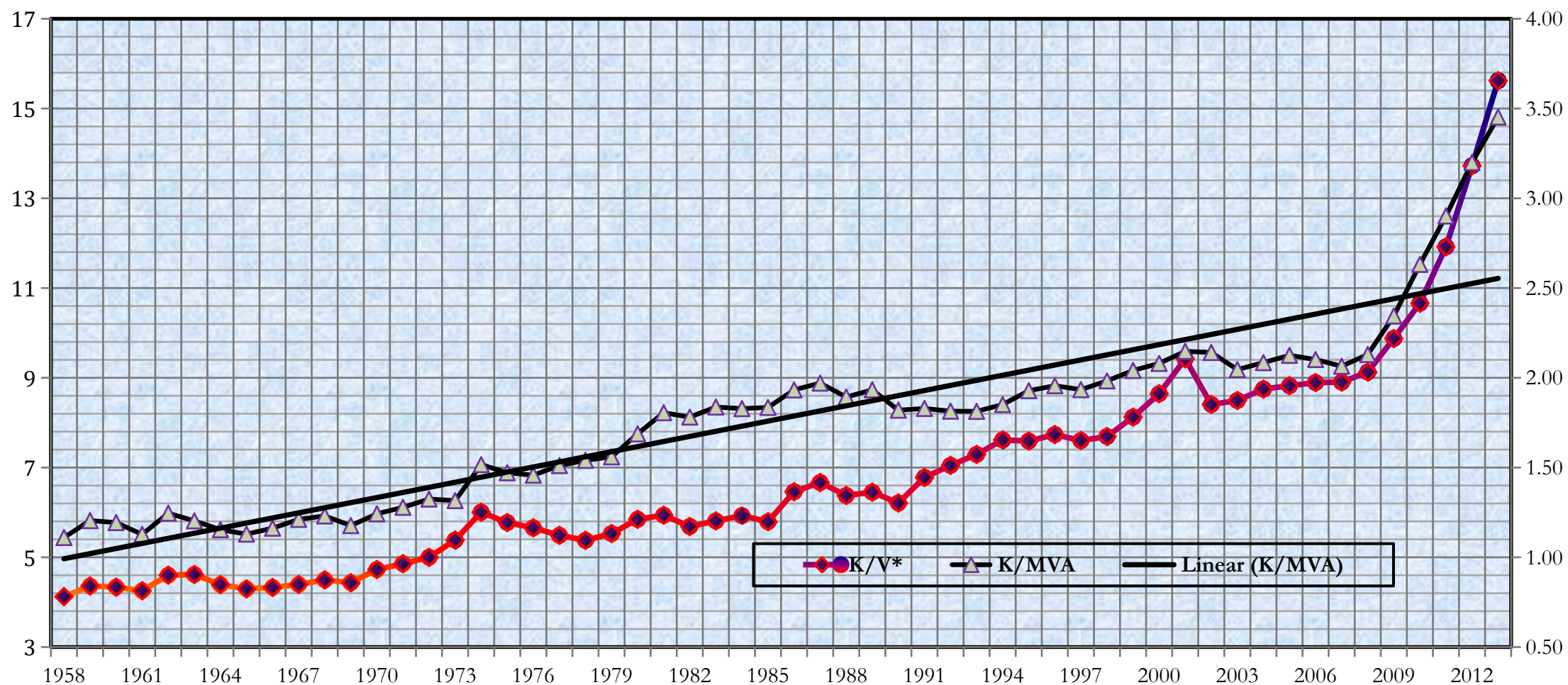
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ-ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΜΙΣΘΟΣ (ΕΛΛΑΔΑ, 1960-2009)

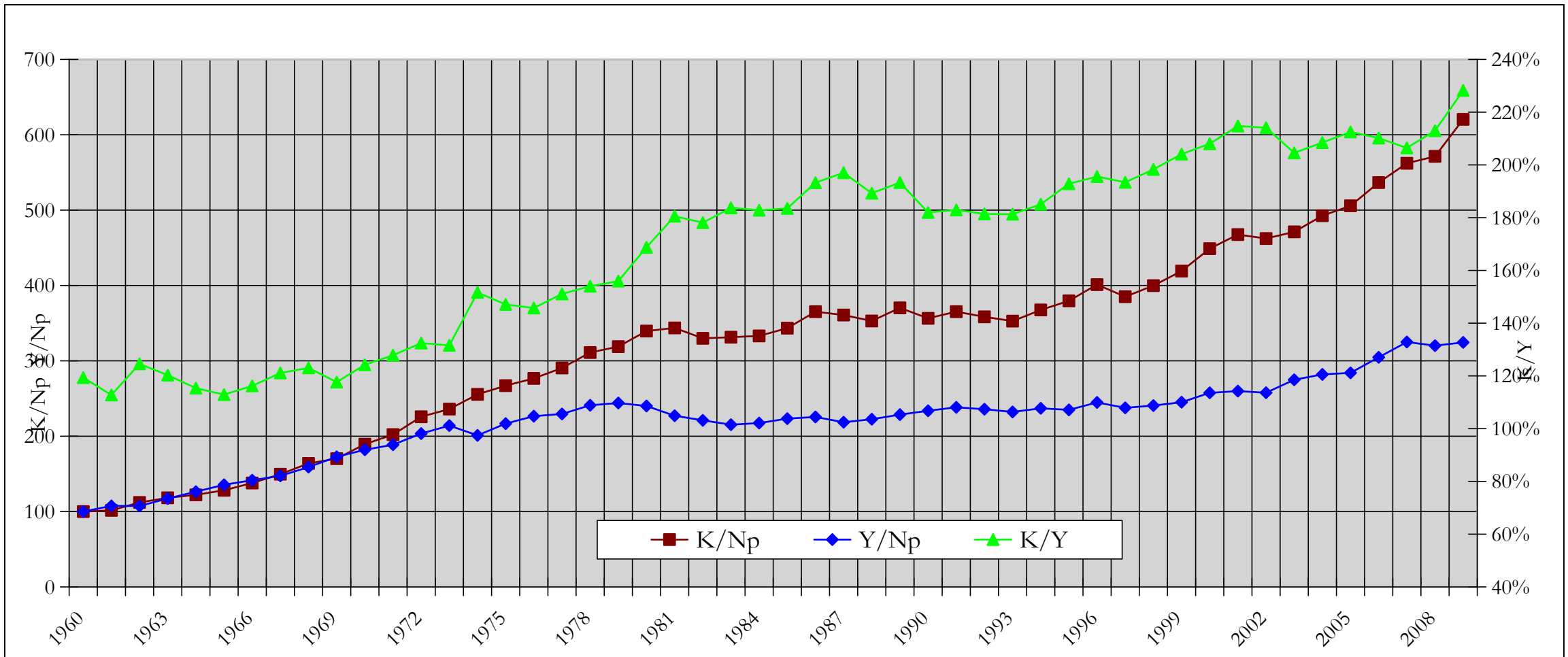
ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ (S/V) ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ-ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (K/Y) (ΕΛΛΑΔΑ, 1958-2011)

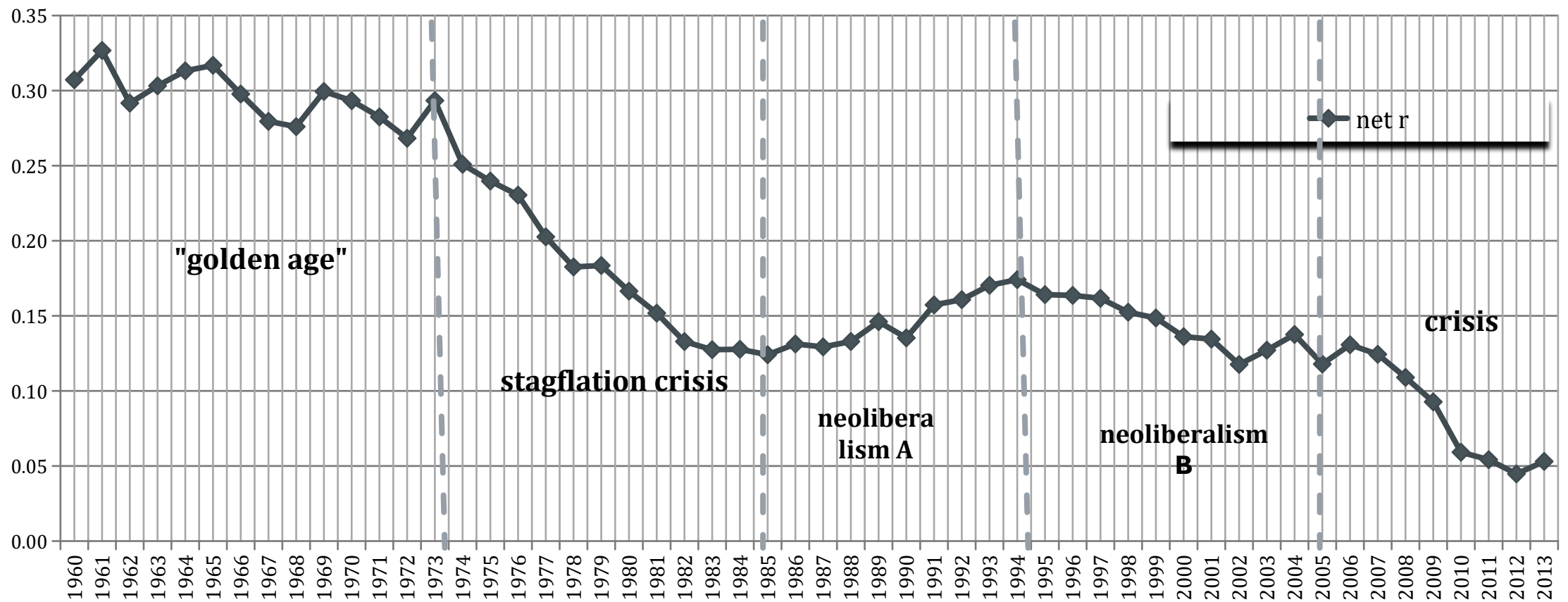
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ: ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (K/V^*) ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ-ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (K/MVA) (ΕΛΛΑΔΑ, 1958-2013)

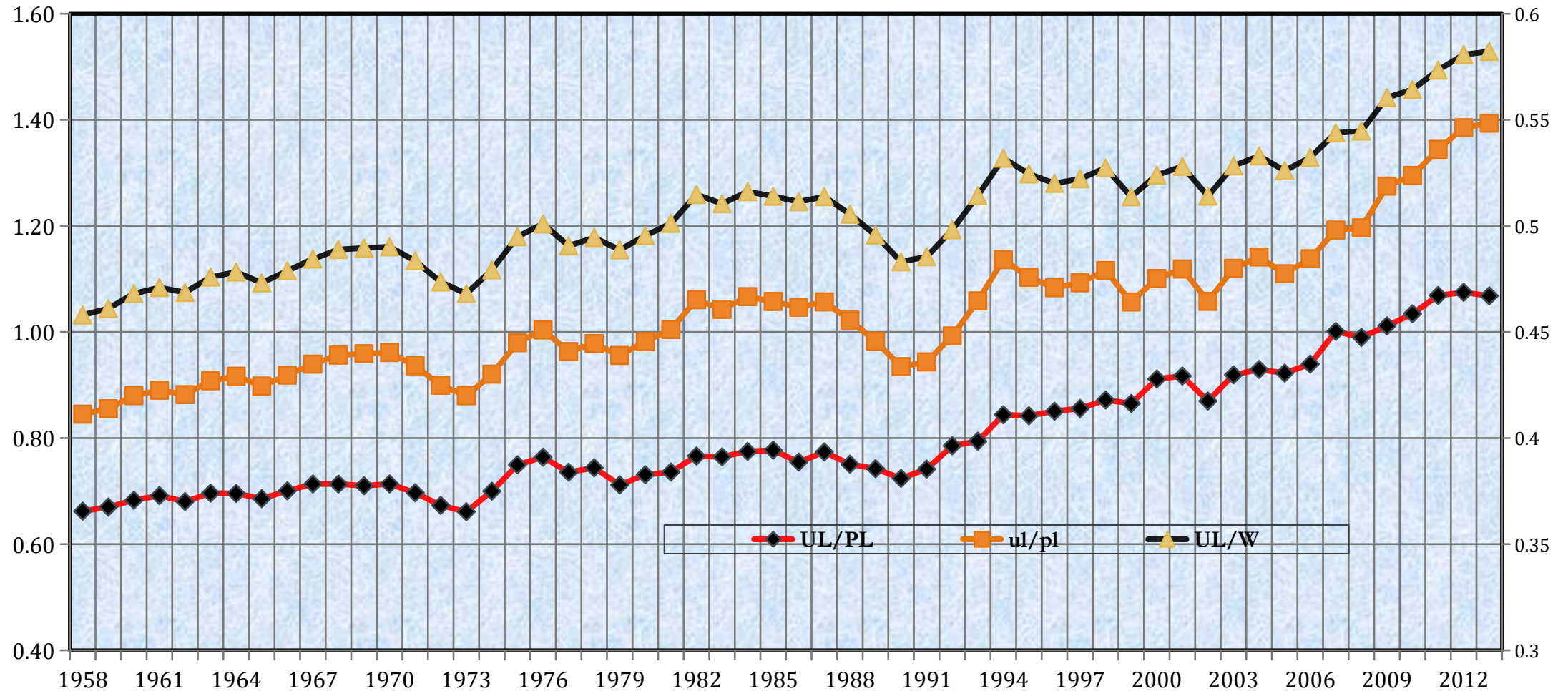
TECHNICAL CHANGE: CAPITAL INTENSITY (K/N_p), PRODUCTIVITY (Y/N_p) AND CAPITAL-OUTPUT RATIO (K/Y) (ΕΛΛΑΔΑ, 1958-2009)

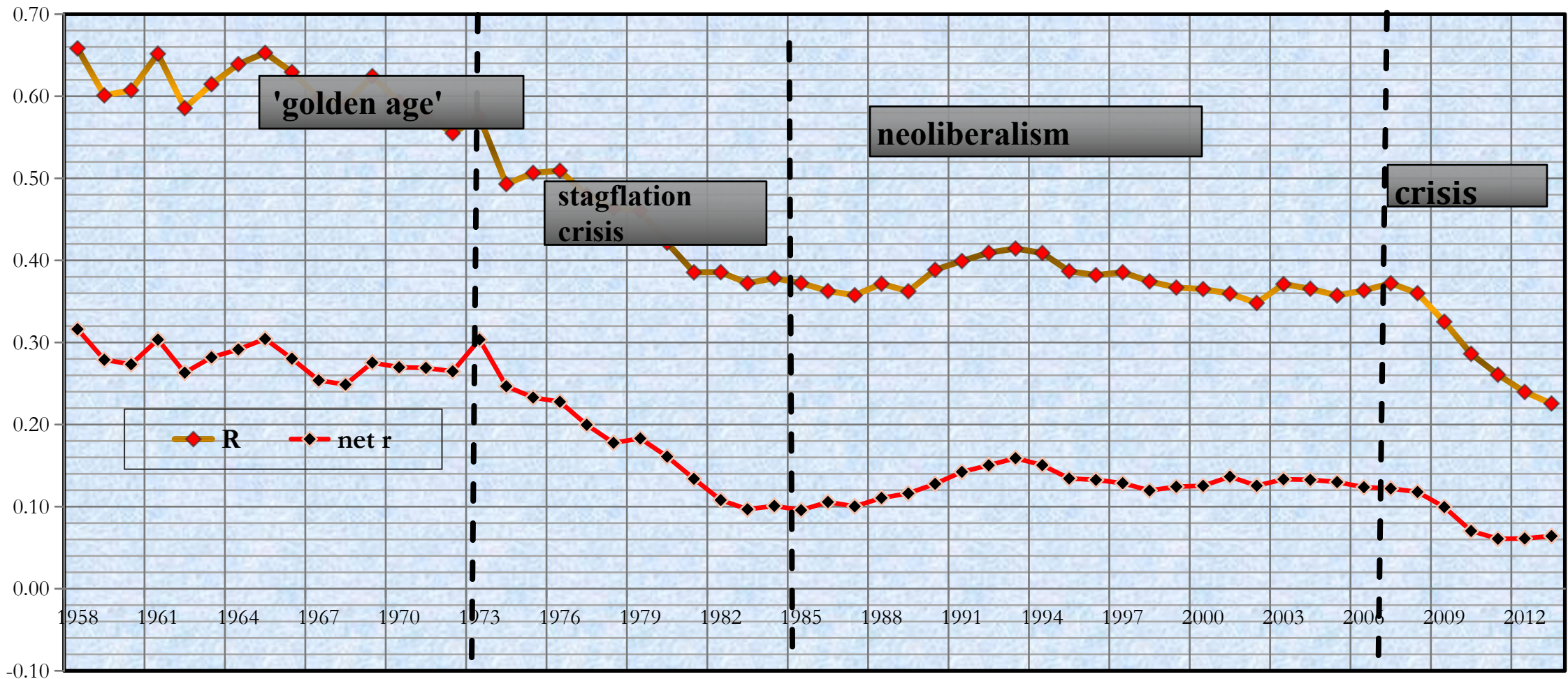
ΚΑΘΑΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ (ΕΛΛΑΔΑ, 1960-2013)

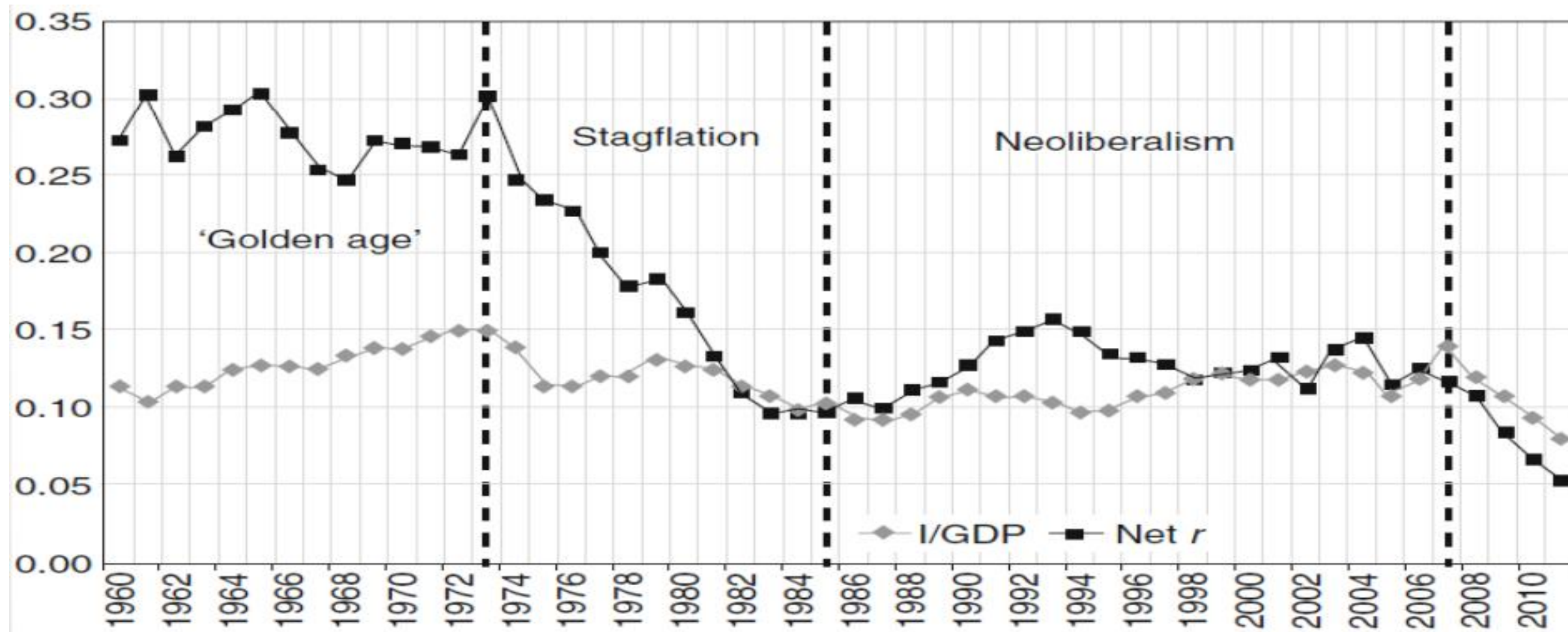
ΔΟΜΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ: ΛΟΓΟΣ ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (ΑΜΟΙΒΗ) (ΕΛΛΑΔΑ, 1958-2013)

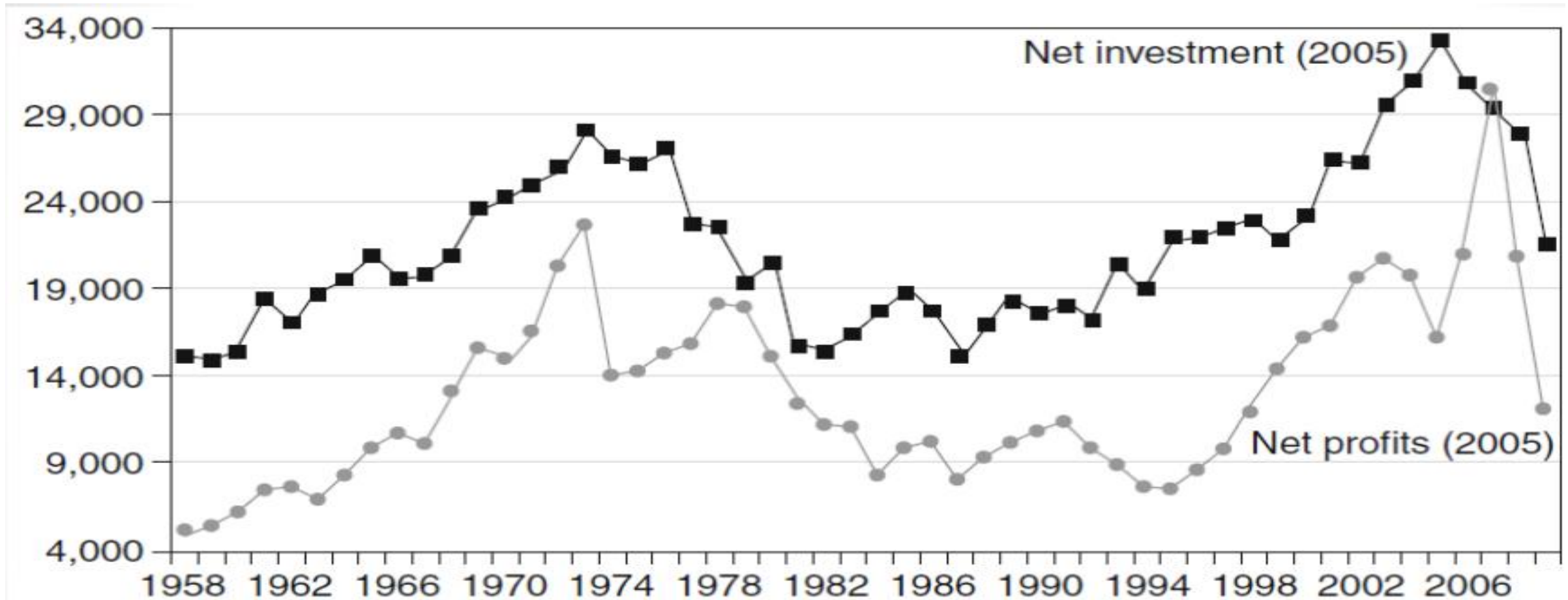
ΓΕΝΙΚΟ ΜΑΡΕΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ (ΕΛΛΑΔΑ, 1958-2013)

ΤΟ ΚΑΘΑΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΡΙΔΙΟ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΟ ΑΕΠ

ΚΑΘΑΡΑ ΚΕΡΔΗ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΕ ΤΙΜΕΣ 2005

ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΣΕ ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (1958-2009)

	<i>Golden age (1958–73)</i>	<i>Crisis (1973–85)</i>	<i>Restructuring (1985–2009)</i>
Productivity	8.50	0.29	1.90
Real unit wage	9.76	1.13	1.13
Rate of surplus-value	−0.60	−0.90	1.36
VCC	1.01	3.07	1.98
General profit rate	−1.61	−3.97	−0.63
Net profit rate	−2.61	−5.71	−2.88
Net profits (2005)	4.10	−3.33	0.55
Net investments (2005)	9.78	−6.93	0.84

ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1. Πώς προκύπτει ο νόμος της τάσης του ΠΤΠΚ ως προϊόν του ενδοκλαδικού ανταγωνισμού;
2. Μπορεί να αναιρεθεί η έκφραση αυτής της τάσης στην πράξη λόγω της δράσης άλλων παραγόντων;
3. Πώς εκφράζεται εμπειρικά ο συγκεκριμένος νόμος κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες στην Ελλάδα;